

A badeni-kultura emlékei Hódmezővásárhelyen.

(Idetartozik a XXII. 10—12., 14—21. és a XXIII—XXV. tábla.)

1934 szeptember 3-tól 8-ig, özvegy Banga Péterné bodzásparti tanujában ásattunk. A Tére-fok lapályából kiemelkedő, u. n. Bodzásparton, az iskola közvetlen közelében, a kanászgyerek találta az első cserepeket, aki, az iskolában kapott utasítás szerint, beszolgáltatta azokat Moldvay Sándor tanító úrnak.

A közelben dolgozván, még aznap tudomásunkra jutott a lelet, amelyben igen sok jellegtelen cseréptöredék között, csupán egyetlen figyelmet érdemlő darab volt. Ez a töredék, tál darabjának látszott, amelynek úgy a külső-, mint a belsőoldala geometrikus-díszítésű volt. Pontok, vonalak, háromszögek és körök váltakoztak rajta. Anyaga durván iszapolt, gorma, szemcsés volt. Nem lehet meglepő, hogy itt, ahol a tiszai-kultura I. és III. periódusának emlékei több helyen is előfordulnak, a töredéket nem ismertük fel azonnal, bár a gyanú megvolt, hogy a badeni-kultura emlékei közé tartozik.

A badeni-kultura emlékei Hódmezővásárhely területén eddig nem fordultak elő. A legközelebbi lelőhelyek Ószentivánon,¹ Kecskeméten a Szikrában,² a Tisza túlsópartján lévő Bakson³ (XXII. 15.) és Felgyőn⁴ (XXII. 19.) vannak. Ezek a lelőhelyek területüinktől meglehetősen távol esnek. Éppen ez az aránylag ritka előfordulás adja meg a leletek jelentőségét, amit még növel az a körülmény, hogy ugyancsak a Tére-fok mellett, az ettől a helytől légvonalban másfél km-re fekvő Kotacparton,⁵ a tiszai-kultura III. periódusába, az innen további másfél km-re fekvő u. n. Szakáldombon⁶ a tiszai-kultura I. periódusába tartozó, de erős bükki re-

¹ Dolgozatok, IX—X. kt. 44—53. l. és X. tábla.

² Eiszeit und Urgeschichte, V. 79. l. A leletek a kecskeméti múzeumban vannak.

³ Szórványos lelet a szegedi múzeumban: 12. o./1911. szám.

⁴ Szórványos lelet ugyanott: 17/1889. szám.

⁵ Dolgozatok, VIII. kt. 13—16. l. és az ott hivatkozott táblák; IX—X. kötet 54—57 és 74—76. l.; XI. kt., e közleményt megelőző beszámoló.

⁶ Lásd Banner J. és Bálint A. beszámolóját e kötetben.

miniscenciákat mutató, az innen további egy km-re fekvő Hámszárító-dombon,⁷ ugyancsak a tiszai-kultura III. periodusába tartozó telepeket tártunk fel. És ezek a telepek egymással nem érintkezhetek, egymás anyagával zavarva sehol sem voltak, ami még a közlekedés akkori kezdetleges állapota mellett is kizártnak tekinthető volna e kulturák egyidejűsége esetén. Egymás után következtek ezek a kulturák s a legfiatalabb köztük a badeni-kultura, amelynek a magyarországi aeneolitikummal való erős kapcsolata az ismertetendő leletek alapján is mindinkább valószínűnek látszik.

Az ásatást a kiemelkedő parton, az egykori vízfolyás irányára derékszögbenálló kutatóárokkaival kezdtük. Ennek az ároknak északi vége a bodzásparti gazdakör épületének déli sarkától keletre 50 m-re, innen a déli iránytól 10 fokos keleti elhajlással 30·13 m-re volt. Az árkok húzódási irányát mindvégig megtartottuk, de a hosszúságuk, a szükséghez mérten, erősen megrövidült. Ez magyarázza meg, hogy a feltárt terület alakja nagyon szabálytalan. Amíg ugyanis a kezdő árok 22 m, az utolsó csak 7 m hosszú. Az eddig feltárt terület kereken 120 m².

Az egész terület szelvénye, hacsak gödör nem zavarja meg, a következő elhelyezkedést mutatja:

A felső humusztakaró 20 cm. Ebben csak nagyon kivételesen fordulnak elő cserepek. Ez alatt 40—45 cm vastag kulturréteg következik, bőséges cserépanyaggal, amelynek egyöntetűségét csak látszólag zavarják meg azok az edényfülek, vagyis inkább átfúrt bütykök, amelyek az aeneolitikum e vidéken annyira jellegzetes emlékeivel egyeznek. Ezek mindenkör keverten jelentkeznek a badeni-kulturát jellemző nagyfülű, és benyomottdíszítésű edények töredékeivel. Fontos ez már csak azért is, mert ez az együttes előfordulás, ha nem is a sokáig tartó egyidejűség, de az egymással érintkezés kétségtelen bizonyítéka. A legalsó réteg 10—15 cm vastag. Ennek a földje erősen meszes, de cserepek csak elvétve fordulnak elő benne. Az ezalatt következő rész már háborítatlan, hacsak gödör nem mélyed bele.

Ez a rétegződés csak ott változik meg, ahol gödrök jelentkeznek, de ez, az eddig feltárt területen csak háromszor fordult elő. Ezek közül az első a meszesréteg alatt kezdődött és innen még 60 cm-re nyúlt le. Alakja szabálytalan volt, de nagyjából 120×130 cm átmérőjű köralakú. A második ugyancsak a meszesréteg alatt kezdődött s még 105 cm-re nyúlt le. Kiterjedése az előbbinél jóval nagyobb volt. Ez is többé-kevésbé köralakú, 190—195 cm átmérővel. A harmadik alakra és elhelyezkedésre is elűt a másik kettőtől. Ennek a kezdete már közvetlen a humusz alatt megtalálható s területén a többi hely jellegzetes meszesrétege egyáltalában nincs meg. Szabálytalan alakjának átmérői 290 és 250 cm hosszúak. Mélysége 186 cm. Tehát valamennyi közt a legnagyobb.

A három gödör közül a két elsőnek anyaga ugyanabból a kulturából

⁷ Lásd Török Gyula beszámolóját e kötetben.

való, sőt néhány jelentéktelen szórványdarabtól eltekintve csupán néhány edényhez tartozik. A harmadik gödör anyaga kevert s túlnyomóan az aeneolitikum anyagából való. Az előbbi kettővel szemben hulladékgödörnek tekinthető, amelyben cserép- és csont-töredékeken kívül egy gyermekkoponya több darabja is előkerült, néhány aeneolitikus edénnyel együtt.

Az egyik gödör közelében, 25 cm mélységben délnyugat-északkeleti irányítású, kinyújtózottatott gyermekcsontvázat találtunk. Korát — ámbár a csontváznak melléklete nem volt — minden valószínűség szerint azok a gyérszámmal előforduló, jóliszapolt, szürkeshínű cserepek határozzák meg, amelyek itt-ott a felső humuszrétegben fordultak elő. Valószínűleg a jазig-időkből származik.

Ugyanerre a korra utal az a tűzhely maradvány is, amely az első árokban, szintén 35 cm mélyen, töredékes állapotban bukkant elő. Ezen kívül volt még egy tapasztott tűzhely, amely kétségtelenül a badeni-kultúrához tartozott. Ez közvetlenül a meszesréteg fölött feküdt, erősen töredezett állapotban, de eredeti helyén. Vastagsága 3 cm, kiterjedése, szabálytalan köralakban, 45×50 cm.

Egy helyen, közvetlen a meszesrétegen találtunk egy magábanálló féledényt, amelynek a fekvése arra enged következtetni, hogy nem véletlen folytán került a helyére, hanem gondosan helyezték ide.

Mindössze ezek azok a jelenségek, amelyeket az aránylag kis területen megfigyelhettünk. Valamennyi között a legutóbb említett edény és a két badeni gödör érdemel nagyobb figyelmet.

Az aeneolitikus cserepeket tartalmazó nagy gödör első pillanatra zavarólag hatott, mert ez, az időrendben feltétlenül későbbi anyag, látszólag a badeni anyagot tartalmazó réteg alól került ki. Igaz, hogy ebben a rétegben is előfordulnak az aeneolitikum emlékei. Zavart azért, mert a stratigráfiai elhelyezés látszólag az eddigi kronológiai megállapítás ellen szólt. Csakhogy a két kultúra emlékei a gödörben is keveredtek, ha az aeneolitikus anyag nagyobb számmal is volt képviselve. Az első szelvény kibontása aztán tisztázta a helyzetet.

Az a réteg, amelyben a cserepek eddig képviselve voltak, a gödör felett hiányzott, holott eddig és ezután is az egész felásott telepen mindenütt megvolt. Hogy ezt a réteget a gödör ásása bolygatta meg, az kétségtelen. A gödröt pedig még abban az időben áshatták, amikor ez a két kultúra időrendben érintkezett egymással, de a fejlődés már erősebben az aeneolitikum ismert irányában tolódott el. Valószínű, hogy a gödör ásása előtt itt is megvolt ez a közös kulturréteg, amelyben viszont még az aeneolitikum emlékei vannak gyengébben képviselve, tehát abból az időből való, amikor a két kultúra egymással érintkezni kezdett, ami a két kultúra közös díszítő elemein is kimutatható.

Határozottan aeneolitikus eredetűek itt azok a talpcsőtöredékek, amelyeknek sűrűn elhelyezett lyukakkal díszített darabjai és a hegyes bütyökben végződő, két oldalt bevágott, fűlszerű díszítései, a peremen elhelyezkedett bevágásai és sorban elhelyezkedett benyomott pontjai min-

denben megegyeznek a kotacparti temető anyagával.⁸ Az ott és itt előforduló benyomott pontdíszítéseknek még a vonal vezetése is egyezik egymással, úgy az aeneolitikus, mint a badeni anyagban.

A badeni anyag széles fültöredékekkel, pontdíszítéssel, darabokkal, jellegzetes lapos, átfúrt fülekkel s néhány aeneolitikus formára nagyon emlékeztető, mindkét oldalon csak félig átfúrt füllel van képviselve. Ezekre az egyezésekre még vissza kell térnünk, mert a két kultúra kapcsolatát ezek mutatják a legjobban.

Az aeneolitikus anyagból három egész edény is előkerült. (XXII. 10—12.) Ezeket se lehet későbbre datálni, jóllehet a Kotacparton előfordult rézkori temető edényformáira is hasonlítanak. De az ottani két temető különböző anyaga megkívánja a korszerinti szétválasztást még akkor is, ha a köztük levő időkülönbség kicsinek is látszik.

A legnagyobb edény (XXII. 10.) magas csésze formájú, kissé kihajló peremmel. Feneke enyhe homorulat után csonkakúposan ugrik ki s erősen profilált. A homorulat kezdeténél éles határvonal látszik. Ezen helyezkedik el az a négy, lefelé irányított bütyök, amelynek elhelyezése nagyon hasonlít az egyik kotacparti példányhoz.⁹ Az edény közepes iszapolású, világos-, helyenként sötétszürke. Szája 11·1, magassága 9·5, feneke 3·8 cm.

A másik edény (XXII. 12.) csonkakúp alakú, enyhén profilált fenékel. Teteje és feneke kissé félgömbösen találkozik. Két ellentétes oldalán egy-egy bütyök van. Szürke színű, vöröses foltokkal. Szája 8·6, magassága 5·2—5·8, feneke 4·4 cm.

A harmadik példány (XXII. 11.) szintén csészeformájú, de semmi díszítés, vagy tagoltság nincs rajta. Kidolgozása úgy a forma, mint a kivitel tekintetében nagyon kezdetleges. Sötétszürke és halványvörös színű. Feneke erősen profilált. Szája 8, magassága 5·3, néhol egészen szegletes feneke 6—6·5 cm.

Valószínű, hogy ez a három edény annak a gyermeksírnak volt a melléklete, amelynek koponyatöredékeit a szemét közt megtaláltuk.

A fennebb már említett magábanálló edény (XXII. 17.) úgy volt letéve, hogy teljes kibontásáig egészen látszott. Csak a kibontás után tűnt ki, hogy csak a fele van meg, még pedig az a fele, amelynek középpontjában a fül foglal helyet. Az edény közvetlen közelében semmi zavaró körülmény nem volt, úgy hogy az első pillanatban azt hittük, hogy sikerült az első badeni sírt megtalálni. Ez azonban — sajnos — sem itt, sem a továbbiakban nem következett be.

Az edény megmaradt részéből ovális alakot sikerült rekonstruálni, amelynek két csúcsán, de a legnagyobb öblösödés fölött, volt a kissé hornyolt szalagfül. A fül kiképzése is figyelmet érdemel, mert a két fültő kb. másfélszer olyan széles, mint a közbeeső rész s így a forma igen tetsze-

⁸ Lásd: Dolgozatok, IX—X. kt. XVII. tábla.

⁹ U. ott XVII. tábla 1. sz.

tős. Az edény nyaka élesen elválk az ovális testtől és csonkakúposan illeszkedik hozzá, ami aztán a szájperem befelé állására vezet. A fenék teljesen hiányzik s így egyáltalán nem lett volna rekonstruálható, mert az eddig publikált külföldi anyagban sem találunk analógiát.

Szerencsére a szegedi múzeum felgyői (XXII. 19.) darabjának éppen a feneke maradt épségben s ebből megállapítható, hogy a hasonló edényeknek kissé profilált, de mindég ovális feneke lehetett.

Az edényen díszítés nincs, de a nyaktól lefelé enyhén látszó bemélyedések futnak, ami a felgyői példányon, minden rongáltsága mellett is jól megállapítható. Anyaga elégjóliszapolt, sötétszürke színű.

A felgyői példányon kívül mindenben hasonlít ehhez az edényhez az, amelyik Ószentivánon került elő. Minthogy azonban a badeni-kultúra ott erősen keveredett volt más neolitikus, sőt bronzkori kultúrával is, kiválasztása, analógia hiányában nem volt lehetséges. E lelet után azonban nincs kétség afelől, hogy ez is¹⁰ ennek a kultúrának anyagába tartozik. Ide utalja az egészen tipikusan badeni díszítésű edény¹¹ füle is.

Az első gödörben négy (XXII. 14., 16., 20., 21.) edény töredékét találtuk, egy vastag, tapasztott töredékkel együtt. Feltűnő, hogy e töredékeken kívül alig egy pár cserépdarab volt csak a gödörben. Az edények töredékei is szabályos elhelyezkedésben feküdtek, úgy, hogy együvértartozásuk tekintetében semmi kétséget nem támasztottak. Ez a körülmény már magában véve is feltűnő volt, mert hulladékgödörökben, más kultúrákban, ilyen rendszerességet nem tapasztaltunk s itt már a fennebbismertett, egyedülálló edényen kívül, most, más gödörben is ugyanezt tapasztaltuk.

Az edények közül kettő tipikus badeni tál, (XXII. 16., 21.) amelynek legközelebbi analógiáját Ószentivánról ismerjük,¹² ahol összeállítható töredékekben is előfordult. Hasonlít ez a forma az ossarni tálakra is, bár azok határozottan kettőscsonkakúpos alakúak.¹³ Hasonlókat közöl¹⁴ Stočky is, de közöl távolabbi analógiákat is.¹⁵

A kisebbiknek (XXII. 16.) profilált feneke van. Alsórésze gömbszelvényalakú, amelyhez élesen elváló vonal mellett, csonkakúpos, de kissé befelé homoruló felsőrész járul. Szájpereme alig észrevehetően kihajlik. Széle sűrű bevágásokkal van tagolva. A két rész találkozásánál kettős sorban helyezkedik el a díszítésül szolgáló bemélyedés, amelynek egyes alkotó részei háromszöges formát mutatnak. Ebből a kettős sorból, többé-kevésbé szabályos elhelyezkedésben lefelémenő újabb kettőssor indul, amely azonban nem megy az edény fenekéig, hanem az alsórész felsőharmadában megszűnik. Színe sötétszürke, de világosszürke foltok is vannak

¹⁰ Archaeologiai Intézet leltára: 9742. sz.

¹¹ U. ott 9789. sz.

¹² Dolgozatok, IX—X. kt. X. tábla 13—14., ill. 23.

¹³ Ejszeit, V. 79. l. és XIX. tábla 1—3.

¹⁴ La Bohème préhistorique, LXXXII. 1—3.

¹⁵ U. ott LXXXVI. 8. és 16.

rajta. Iszapolása közepes, de külsőrésze finom iszappal volt lesímítva, amelynek lefeléhaladó vonalkái most is meglátszanak. Magassága 8, szája 19·5, feneke 7·5 cm.

A nagyobbik edény (XXII. 21.) alakja nagyjából hasonlít a kisebbikre, de méreteinek megfelelően az arányok is eltolódtak. Különösen látszik ez az alsó gömbszelvényformán, de még inkább a homorodó felsőrészen. E példányon több a díszítés. Egy sor körbefutó ponttal van díszítve a száj belsőrésze, míg a külsőrészre két sor pont jut. Ugyancsak két sor pont van az alsó- és felsőrész találkozásánál. A látszólagos harmadik sor már az idecsatlakozó, háromszögetalkotó, lefeléhaladó díszhez tartozik. Ez a dísz olyan sűrűn ismétlődik, hogy a legfelső pontok összeérnek. A háromszögek nem egyforma nagyságúak. Egyiknek az oldalát öt, másikét hat pont alkotja. Az előbbinél finomabb iszapolású. Némely helyen vörös színű, máshol szürke. Magassága 13, szája 32, feneke 11 cm.

A harmadik edénynek (XXII. 14.) éppen a legjellegzetesebb része, a füle hiányzik. Tökéletes tagoltsága azonban megengedi annak a nagy hasonlóságnak felismerését, amely a csehországi leletek anyagában megállapítható.¹⁶ Profilált feneke van. Alsórésze csomakúpos formából hirtelen kiöblösödik s ott, ahol a gömbszerű kiöblösödés végződik, erősen bevágódó vonal mellett találkozik a hengeres nyakkal. A szájperem egyenesen felfelé áll. Díszítése nincs. Iszapolása, különösen az alsórészen gyenge, de a felsőrészen megmaradt az a finom iszapréteg, amellyel az egész felület be van vonva. Színe csaknem fekete. Magassága 8·8, szája 10·5, feneke 6 cm.

A negyedik edény (XXII. 20.) nem teljes, csak a felsőrésze, illetőleg a nyaka és a hozzá közvetlenül csatlakozó rész van meg. Halvány téglaszínű. A vele előkerült töredékek közt két nem egyforma nagyságú fül is van. Ezeknek a színe is hasonló. De van néhány olyan cserép is, amelynek egyik része vörös, másik szürke, vagy egészen fekete. Ezek a darabok nem illeszthetők az edénynyakhoz, bár hozzátartozásuk valószínűnek látszik. A megmaradt részen semmi díszítés nincs. A nyak enyhe íveléssel emelkedik ki az edény testéből, amelynek meglévő része derékszöget alkot a nyakkal. Az összeilleszkedés természetesen nem szöges, hanem kissé homorú. Az egyenesen felfelé álló száj peremét sűrűn következő bemélyedések díszítik. Iszapolása közepes. Egyes helyeken az égéstől összeropedezett foltok látszanak rajta. Szája 18·5, nyakmagassága 11, vastagsága 1·4 cm.

Tökéletes analógiáját nem ismerjük. A nyaknak az edénytesthez való illeszkedése hasonlít egy ossarni edényhez,¹⁷ de hasonlít néhány csehországi példányra is.¹⁸

A második gödörben csak egyetlen edényt találtunk, de annak ebbe a kultúrába tartozása nem lehet kétséges. Abba a csoportba tartozik,

¹⁶ U. ott LXXXVI. 5., XCI. 8., XCVI. 8., 9.

¹⁷ Eiszeit, i. h. XIV. tábla 6.

¹⁸ Stocky, i. m. LXXXII. 5., LXXXVIII. 3., XCII. 11.

amelynek jellegzetes, magasbanyúló füle van (XXII. 18.). Nagyjában egyezik az ossarni darabokkal,¹⁹ de a csehországi leletekkel, azok magassabb alakja miatt kevesebb rokonságot tart.²⁰

Az edénynek feltűnően széles fenéke van. Annyira széles, hogy valósággal ráhajlik az edény testére, amely teljesen tagolatlan. Alakja szabálytalan, keresztmetszetek szerint különböző geometriai formát mutat. A fül felőli rész metszete hengeres, a többi csonkakúpos, de kissé ívelt oldalakkal. Pereme egyenesen felfelé áll. A fül töve a széles fenékből indul, de az oldalakra is rátapad. Felsőrésze magas íveléssel illeszkedett az edény pereméhez. Mindkét illeszkedési ponton megállapítható a letört fülek eredeti ferde helyzete. Anyaga elégiól iszapolt. A fenék kidolgozása azonban sokkal durvább, mint a felsőrésze, amely finom iszapréteggel is be volt vonva. Színe sötétszürke. Magassága 4, szája 5·7, fenéke 6·8 cm. A fül szélessége alól 2·2, felől 2·9 cm. Magassága kb. 7 cm lehetett.

Ilyen töredéket elég nagy számmal találtunk a telepen. A füles töredéken mindég meg lehetett állapítani, hogy legalább is a kiindulásnál mindég ferde irányban haladt a fül. A széles fenéket is minden ilyenfajta töredéken megtaláltuk. A töredékek közt akadt olyan is, amelynek vörös színe volt.

A kulturréteg anyagában két nagy csoportot lehet megkülönböztetni. Az egyik — leginkább minden díszítés nélküli — durvább anyag, amely nagyobb méretű edények darabja lehet; a másik egészen finom technikájú anyag, leginkább pontsorokból álló díszítéssel.

Az előbbi csoportba tartozó töredékek vastagsága nagy változatosságot mutat. Vannak 0·5 és 2·0 cm vastag darabok is, amelyek fogalmat adnak az edények méreteiről s az előfordult örlőkövekkel együtt bepiliantást engednek a kultúra hordozóinak foglalkozásába is.

Díszítés ezeken is van. Az eddig előkerült darabokon háromféle díszítést tudtunk megállapítani. Ezek közt a legkezdetlegesebb az, amelynél egy alig észrevehető kiemelkedésen, valami durva eszközzel készített, háromszög alakú bevágások foglalnak helyet. (XXIII. 1.) Fejlettebb formákon ezek a bevágások már határozottabb kiemelkedésen helyezkednek el (XXIII. 3.) s vannak olyan darabok is, amelyeken egymással párhuzamosan futó kiemelkedések hordozzák a bevágásokat (XXIII. 5.). Ilyen bevágások díszítik a durvább edényeknek peremét is, néha sűrűn egymasmellé helyezkedő vonalkázással, néha ritkább bemélyedésekkel, amelyek egyszer a peremen, máskor a perem szélén, de sokszor a perem alatt is előfordulnak (XXIII. 4., 8—11.). Ez az utóbbi az ószentiváni telep durva anyagán is előfordul. Ritkábban ugyan, de mégis előfordul a perem belső oldalának hasonló díszítése is (XXIII. 7.).

Gyakrabban találkozunk az egyenesvonalból kombinált díszítéssel,

¹⁹ Eiszeit, i. h. XX. tábla 7—12.

²⁰ Stocky, i. m. XCVIII. 1—7.

amely néha mint egyedülálló vonal, de legtöbbször, mint az egész edény felületét borító hálóminta jelenik meg, mindenkor erőteljes bevágással (XXIII. 6.). Ezt a mintát, de egészen önkényes kombinálásban találtuk meg, egy sártapasz töredéken is (XXIII. 2.), amelynek nádlenyomatosságszerű belsőoldala elárulja rendeltetését. Erősen valószínűnek látszik, hogy itt is a kunyhó valamelyik részének felületét díszítette, mint a Kőkénydombon.²¹

A durva edények szájrésze legtöbbször egyenes vonalú, ami arra enged következtetni, hogy a fennebbismertített magasnyakú edény, a gyakoribb formák közé tartozhatott. Az egészen rövidnyakú, ívelt-oldalú példányok ritkábbak. A fenék legtöbbször egyszerűen lapított, ritkábban profilált, néha erősebben kiugró.

A fülformákat nagyjából hat csoportba lehet osztani. Van osztatlan bütyökfül, amely az edény hossz tengelye irányában áll s felső vége vágott, alsó enyhén belesimul az edény felületébe (XXIII. 12.). Keresztmetszete félhengeres, átfúrása nincs. Csak egyetlen példányt találtunk belőle. Van kúpalakú, átfúrás nélküli bütyök (XXIII. 13.). Ebből is csak egy példányt találtunk. Vannak kúpalakú, vagy gúlaalakú átfúratlan fülek, amelyeknél azonban a két oldal mélyen be van vágva, de átlukasztva nincs (XXIII. 14.). Ezek a példányok az aeneolitikum hasonló darabjainak előfutárjai. Vannak ezekhez hasonló, de már átlukasztott darabok, különböző méretekben (XXIII. 15.) és végül keskenyebb vagy szélesebb szalagfülek, függőleges elhelyezkedésben (XXIII. 18., 19., 21.).

A finomabb kidolgozású edények töredékeiből a már fennebb ismertített egész példányokon kívül egyelőre nem lehet újabb formákat rekonstruálni. De a töredékekből is megállapítható, hogy a jellegzetes kétosztású edények²² hiányoznak. Még töredékek sincsenek.

Ezeknek az edényeknek a díszítése nagyon kevés alapelemre vezethető vissza, jóllehet egyszeri rátekintésre igen változatos mintákat mutatnak. Mindössze három alapelem van: a pont, a szabadonálló vonal és a határok közé rajzolt vonal.

A pont, vagy valamely szabálytalan alakú vesszőnek, vagy hengeres, üresbelsejű eszköznek benyomásával készült. Változatos formáját az adja, hogy az eszköz függőlegesen, vagy valamilyen kisebb szög alatt érintette-e a puha felületet és hogy kisebb vagy nagyobb volt-e az eszköz átmérője. Az utóbbiaknál e szerint változik a háromszög alakúnak látszó díszítés nagysága és oldalainak egymáshoz való viszonya.

Ezek a benyomott díszítések vagy a perem belső szélén, vagy — és ez a gyakoribb — a külső oldalán foglalnak helyet.

Az edények egy részének peremalatti része síma s díszítése csak az öblösödésnél kezdődik (XXIV. 4.). De vannak olyanok is, amelyeknek a pereme alatt egy vagy két sor pont fut körbe (XXIV. 2., 3., 5., 6.), sőt

²¹ Dolgozatok, V. 115—131. l.

²² Eiszeit, V. XVII—XVIII. tábla és P. Z. 1931. 114. l. Abb. 14. 4. és 11.

olyan is van, ahol ebből az egy vagy két pontsorból már függőleges irányba haladó pontsor is indul. (XXIV. 8., 9.) Ezeknek többi része esetleg díszítetlenül is maradhat, de van rá példa, hogy öblösödésükön újabb pontsorok helyezkednek el (XXIV. 12.). Van olyan is, amelyen nem pontsor, hanem szabálytalan alakban elhelyezett pontok találhatók (XXIV. 7.).

Az öblösödésen elhelyezkedő pontsor egyes-, kettes-, hármas-, négyessorban, néha megszakítás nélkül fut körül (XXIV. 10., 11., 14., 16.), néha azonban bizonyára több helyen meg is szakad (XXIV. 15.). Ilyen megszakítás akkor is van, ha a megszakítások kezdetén lefelémenő vonalak csatlakoznak hozzá, amelyek rendesen alkalmazkodnak a körbefutó pontsor számához (XXIV. 20.). Ilyen lefutó pontsor azoknál a példányoknál is előfordul, ahol a körbefutó pontsor nem szakad meg.

Füles töredék is van, amely a fültőnél és a fül alatt is kettős pontsorról van díszítve (XXIV. 19.). Vannak függő háromszög díszek is, amelyek közül különösen az érdemel figyelmet, amelynél a pontsorokból alkotott háromszöget, bemélyedő egyenes vonal határolja (XXIV. 13.).

Egyes és kettes pontsor, egyenesvonalakkal kombinálva is előfordul (XXIV. 17., 18.). Az egyenesvonal ilyenkor vagy függőlegesen halad, vagy hálószerűen, szabálytalan négyszögeket alkot. Néhány töredéken vonaldísz van a belső oldalon: egy esetben vonalkázott háromszög (XXIV. 24.), másik esetben négy körbefutó vonalat, két pontsor kísér, párhuzamos elhelyezkedésben (XXIV. 21.).

Van egy vonalakkal díszített töredékünk, amelynek e kultúrába tartozását csak az a pontsor árulja el, amely pontosan a nyak tövében foglal helyet (XXIV. 26.). Ennek a töredéknek pereme, két egyenes közé illesztett ferdevonalkázással van kitöltve. A nyakán vonalkázott háromszög, testén félkörösen haladó kettős vonal közé rajzolt ferde vonalkák díszítik.

Egy töredéken a kettős pontsor körbefutó kettős bordázatot határol (XXIV. 25.). Egy durvább töredéken két egyenes közé rajzolt ferdevonalkákat kisebb bütykök szakítanak meg (XXIV. 23.). Egyetlen töredékünkön szabálytalan irányba haladó kannerulák díszítik a felületet (XXIV. 22.).

Néha az edény peremének belső oldalán is van díszítés (XXIV. 1.).

Az edényfülek közt vannak kúpalakú (XXV. 1., 4.), egy- és kétosztású bütyökfülek (XXV. 2—3.). Az osztatlan, hosszúkás bütyökfülek (XXV. 6., 7.) a badeni-kulturát jellemző átfűrt fülek (XXV. 5., 8., 9., 10., 13.) előfutárjául tekinthetők. Ezek közt van csonkagula-alakú is, amelynek befűrése az aeneolitikum jellegzetes, átnemfűrt füleivel (XXV. 12., 14—23.) együtt fordul elő s annak prototípusaként tekinthető (XXV. 11.). Egy edénytöredékünk van, amelynek külső és belső oldalán, egymással szemben, egy-egy bütyökfül foglal helyet (XXV. 26.). Az előbb hivatkozott fülek éppenúgy mutatják az aeneolitikummal való kapcsolatot, mint a pontdíszítés.

A szalagfülek közt egy háromsoros vonalkázással díszített vastagabb keresztmetszetű válik ki. A többiek a nagyon jellemző magas fülek-

ből valók, amelyek 5·5—1·5 cm közti szélességű változatban igen nagy számban fordulnak elő. Van köztük egy kanerulás is (XXV. 24., 25., 27., 28.)

Csonteszközök közül egyelőre csak egy lapos szűrőeszköz és egy állati lábszárcsontból készült fenő fordult elő, amelyeket a tiszai kultura I. periodusából, Kökénydombról is ismerünk.²³

Kőeszközök közt több apró vakaró és penge mellett, két kezdetlegesen megdolgozott nyílcsúcs (XXIII. 16., 20.) érdemel említést, egy nyéllyukas baltafoke (XXIII. 17.) és egy facettált baltatöredéken kívül (XXIII. 22.).

Az ásatásokat itt még tovább kell folytatni, de már ebben az állapotában is közölni akartuk az eredményeket, hogy rámutassunk arra, mennyire szükséges volna a hazai összes gyűjtemények tüzetes áttanulmányozása abból a szempontból, hol vannak e kulturának a lelőhelyei? E tekintetben a szőrványos leletek is útbaigazíthatnak s talán valamivel tarkábbá lehet tenni azt a térképet, amely ezeket a lelőhelyeket tünteti fel.

Fiatal régészeinkre vár a feladat, hogy ezt a térképet az anyag tipológiájának teljes ismeretében továbbrajzolják s a lelőhelyeken végzendő rendszeres ásatással a kultura képét is megrajzolni törekedjenek.

Ez a rövid jelentés is meggyőzhet arról mindenkit, hogy egyelőre csak sejtjük ennek a kulturának eredetét s más kulturákhoz való viszonyát, de tökéletes képet csak a fokozottabb kutatások eredményezhetnek.

Talán e helyen végzendő következő évi ásatásunk már tisztább kép megrajzolását teszi lehetővé, de így is figyelmet érdemel némely jelenségnek az ossarni²⁴ megfigyelésekkel való teljes egyezése.²⁵

Dr. Banner János.

²³ Dolgozatok, VI. kt. V. tábla 1—10.

²⁴ Eiszeit, 1928. 63. l.

²⁵ A telep elhelyezkedésére nézve e kötet 3. közleményében lévő 1. kép ad telvilágosítást.